

БОРИС МАРТОС ЯК НАУКОВЕЦЬ

Т.В. Оніпко

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (м. Полтава)

Лише нещодавно ім'я Бориса Миколайовича Мартоса стало відоме широкому загалу. Нині ми можемо говорити про нього як про громадсько-політичного та державного діяча, вченого-економіста, дослідника кооперативного руху, педагога. Без перебільшення можна сказати, що Борис Мартос був видатним ученим та мав глибокі академічні знання із соціально-економічних дисциплін, які він передавав своїм послідовникам [1].

У молоді роки (початок ХХ ст.) відбулося захоплення Бориса Мартоса не лише революційними, але й кооперативними ідеями. Найбільший вплив на його становлення мав уже відомий на той час діяч кооперативного руху та громадський діяч Микола Левитський. Під впливом М. Левитського Борис Мартос продовжив самоосвіту у сфері кооперації та суспільно-економічних наук. У результаті він почав поєднувати пропаганду національних та кооперативних ідей. Надалі особливістю державницької парадигми Бориса Миколайовича стане те, що в кооперації він вбачатиме ту силу, яка зможе перебороти бідність і позбавити суспільство соціальних протиріч.

Незаперечним є внесок Б.М. Мартоса у розбудову Української держави упродовж 1917–1920 рр. Не випадково саме Мартос, як знавець аграрних питань та кооперативного руху, увійшов до складу Генерального секретаріату – уряду Центральної Ради, де обійняв посаду секретаря земельних справ. Таким, що заслуговує на увагу, вважаємо його позицію щодо доцільності складання реєстру земель з метою запобігання їх розбазарювання. Він справедливо зауважував, що соціалізація землі не означає, коли селяни майно із панського двору переносять до свого власного. Б.М. Мартос акцентував на тому, що неприпустимо розбирати зразкові селекційні та дослідницькі маєтки, нищити сільськогосподарське майно. Борис Миколайович пропонував свій план земельної реформи, яка включала складання чіткого переділу земель, на які скасовувалася приватна власність, розробку процедури передачі землі селянам, збереження зразкових господарств з розведенням худоби та селекційних господарств, допомогу їм з боку держави машинами, реманентом і насінням [2].

Досвід діяльності Бориса Мартоса в складний період українських національних змагань був глибоко і критично ним проаналізований у наукових доробках еміграційного періоду. Окремі його тези залишаються актуальними і нині: забезпечення діяльності державного апарату і української армії в умовах військового часу; надання державою кооперації пріоритетного права на заготівлю стратегічних ресурсів та виділення державою значних фінансових потоків на реалізацію цих завдань; безпека населення. Особливої уваги заслуговує теза Бориса Мартоса про необхідність збереження єдності країни.

У 1920 р. Борису Миколайовичу довелося покинути Україну. Спочатку в

Німеччині, а далі в Чехословаччині він продовжив свою наукову та громадську діяльність. В еміграції розпочалась активна педагогічна діяльність Б.М. Мартоса. Він мав високий міжнародний рівень науковця, дослідника кооперативного руху. Не випадково його було обрано дійсним членом міжнародної наукової організації «Енстітю пюр ле кооператів» (Інститут кооперації). Борис Мартос брав участь у роботі міжнародного кооперативного з'їзду у Генті (Бельгія) у 1924 р. Твори науковця з економічної проблематики друкувалися українською мовою у Львові, а також у французьких та чеських фахових журналах.

Із 1955 р. у Мюнхені Борис Мартос працював в Інституті з вивчення історії і культури СРСР. Цей Інститут започаткував видання окремої серії – «Українські збірники», усього їх вийшло 15 під орудою Мартоса. Переїхавши до США, він продовжив цю діяльність і в 1965 р. очолив комісію зі встановлення фактів і дат української революції 1917–1920 рр. У 1966 р. Борис Миколайович керував ініціативним комітетом з відзначення 50-річчя відновлення української державності. І нині варті уваги такі його праці як «Завоювання України більшовиками» (1954), «Оскілко й Болбочан. Спогади» (1958), «М. Грушевський, яким я його знав» (1966), «Як відновлено Українську державу» (1968), «Крути» (1972), «Гроші Української держави» (1972), «Перші кроки Центральної Ради» (1973), «Визвольний здвиг України» (1979). В останні роки життя (70-ті рр. ХХ ст.) Борис Мартос плідно працював над книгою «Гарантизм як господарська система», де йшлося про засоби та принципи соціально-економічних норм, що мали забезпечуватися конституцією.

Борис Мартос написав чимало праць, присвячених теорії та історії кооперативного руху. Серед них: «Схема кооперативного будівництва» (1918), «Розмежування чинності кооперативних союзів» (1918), «Організація і ведення зібрань» (1925), «Кооперативна ревізія» (1926), «До методи студювання кооперації» (1928), «Межі розвитку кооперації споживачів» (1936), «Класифікація кооперативів» (1937), «Відбудова української кооперації» (1942). Особливої уваги заслуговує його праця «Теорія кооперації (1924 р.). Не випадково послідовник Б.М. Мартоса в еміграції Михайло Біда, згадуючи великого ученого, писав, що останній належить до «заслужених корифеїв української економічної науки, а особливо науки кооперації» [3, с. 105].

На нашу думку, доцільно видати повне зібрання творів Бориса Мартоса. Вважаємо доречним проведення Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої науковій спадщині українця-патріота, непересічного ученого Бориса Миколайовича Мартоса.

Джерела та література:

1. Мартос Борис Миколайович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.histpol.narod.ru/person/pers.../pers13-030.htm.
2. Глазунов Г.О. Земельна проблема: невирішена українська традиція / Г.О. Глазунов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.dnsgb.com.ua/inb/2008-4/08ggonup.pdf>.
3. Біда М. Професор Борис Мартос: політик, учений і громадський діяч / М. Біда // Український історик. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1977. – № 3–4. – С. 105.